

УДК 336.717.3

ШУМІКІН С.О., к.т.н.,
ФЕДОРОВСЬКА В.В.
м. Запоріжжя

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуті різні підходи до економічної сутності, значення депозитних операцій комерційного банку, статистика депозитного ринку в Україні.

Ключові слова: банк, банківська система, депозит, класифікація, ефективність, значення.

Аннотация. В статье рассмотрены различные подходы к экономической сущности, значения депозитных операций коммерческого банка, статистика депозитного рынка в Украине.

Ключевые слова: банк, банковская система, депозит, классификация, эффективность, значение.

Abstract. The article describes the different approaches to economic substance, the value of commercial bank deposit transactions, statistics of deposit market in Ukraine.

Key words: bank, banking, deposit, classification, performance, value.

Постановка проблеми. Для ефективного функціонування банківської системи необхідним є виконання її основної функції, а саме забезпечувати розподіл фінансових ресурсів шляхом акумулювання грошових нагромаджень, доходів та збережень юридичних і фізичних осіб. Банки перетворюють їх у позичковий капітал, тобто в грошовий капітал, який

переважно надається в позику власникам на умовах повернення за оплату у вигляді процентів. Депозитна політика повинна бути взаємопов'язаною із кредитною політикою і забезпечувати реалізацію останньої. Саме такий підхід на сьогодні може забезпечувати ліквідність, фінансову стійкість і одночасно прибутковість банку.

Сучасна банківська практика характеризується великим розмаїттям вкладів, депозитів і депозитних рахунків. Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого висококонкурентного ринку найповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити їх заощадження та вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню окремих питань теорії та практики депозитної діяльності банків присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Герасимовича А.М., Васюренко О.В., Коцовської Р., Табачук В., Кириченко О., Лютото І.О., Солодкої О.О., Гладких Д., Бушуєвої І., Примостки Л.О., Мороза А.М., Шевченко Р.І., Шульги Н.П., Савлука М.І., Жукова М.М., Лаврушина О.І., Гросіан Р.К., Уайтінга Д.П., Усокіна В.М., Фишера І., Черкасова В.Є., Ширінської О.Б. та багато інших. Разом з тим, особливості депозитної діяльності на ринку роздрібних послуг практично не розкриті, що підвищує актуальність даного дослідження.

Метою статті є теоретичне та практичне дослідження особливостей депозитної діяльності банків із визначенням особливо гострих проблем, які постають перед банками України та визначення напрямів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Глумачення депозитних операцій в сучасній економічній літературі та на практиці мають неоднозначний характер. Так, О.П. Орлюк вважає, що депозитна операція – це договір між банком і клієнтом. Герасимович А. М. характеризує депозитні операції, як операції із залучення коштів на депозитні рахунки. Автори праці "Банковское дело: управление й технологии" (за редакцією А.М. Тавасієва) визначають, що депозитні операції банку – частина його пасивних операцій, результатом проведення яких повинен бути зріст (як мінімум, не допущення зменшення) тієї частини залучених коштів банку, котра формується за рахунок добровільного розміщення у нього клієнтами (фізичними та юридичними особами), а також іншими кредитними організаціями своїх тимчасово вільних грошей на узгоджених сторонами умовах саме у якості банківського депозиту.

Врублевський О. С. під депозитними операціями розуміє залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами. На думку В.Д. Лагугіна депозитні операції – це операції із залучення або розміщення коштів на депозит. Кожель Н.О. вважає, що до депозитних операцій банків слід віднести всі їхні операції щодо залучення заощаджень громадян, вільних коштів юридичних осіб, зокрема вкладення тимчасово вільних ресурсів одних банків в інші банки та в центральний банк.

Балабанова І. Т. визначає депозитні операції, як – операції банків по залученню грошових коштів юри-

дичних та фізичних осіб у вклади на визначений термін або до запитання.

Таким чином, досліджуючи сутність депозитних операцій слід відмітити, що більшість провідних вчених-економістів визначають категорію "депозитна операція" як залучення коштів на депозит, та лише деякі автори виокремлюють те, що сутністю проведення депозитних операцій є також аспекти проведення цих операцій.

Можна припустити, що головною причиною відсутності одного загальноприйнятого підходу до визначення сутності депозитних операцій є орієнтованість банків на подальше використання та управління депозитними ресурсами.

На підставі проведеного аналізу та узагальнення наукових підходів уточнимо сутність депозитних операцій. Вважаємо, що депозитна операція – це операції банку, щодо залучення грошових коштів, цінних паперів фізичних та юридичних осіб у валюті України або в іноземній валюті, та розміщення їх на рахунках банку, під певний відсоток, на певних умовах, визначених законодавством України, для акумулювання та зберігання їх банківською установою з обов'язковим поверненням цих коштів у визначені договором строки.

Принципи організації депозитних операцій:

- депозитні операції здійснюються таким чином, щоб сприяти отриманню банківського прибутку або створювати умови для отримання прибутку в майбутньому;
- у процесі організації забезпечується різноманітність суб'єктів депозитних операцій та поєднання різних форм депозитів;
- у процесі здійснення банківських операцій забезпечується взаємозв'язок і взаємоузгодження між депозитними і кредитними операціями за термінами і сумами;
- особлива увага в процесі організації депозитних операцій приділяється строковим депозитам, які сприяють підтримці ліквідності балансу банку;
- у процесі організації депозитних операцій з метою забезпечення ліквідності діяльності банку щодо залучених коштів юридичних та фізичних осіб формуються обов'язкові резерви згідно з чинним законодавством (банки прагнуть, щоб резерви вільних коштів були мінімальними);
- прагнення розширення спектра банківських послуг, підвищення якості й культури обслуговування клієнтів, що має сприяти залученню депозитів.

У банківській практиці депозити класифікують:

- за категоріями депонентів: депозити суб'єктів господарської діяльності, депозити фізичних осіб, депозити банків;
- за способом оформлення: іменні депозити, депозити на пред'явника;
- за строками використання: депозити до запитання, депозити на визначений термін (строкові), ощадні вклади.

Депозити за своїм економічним значенням можуть бути як пасивними, так і активними. Активні депозити – розміщення банківських коштів на вклади в інші банки. Депозитні операції можуть бути активними лише на міжбанківському кредитному ринку. Пасивні депозити – це кошти, залучені банком.

У зв'язку з тим, що склад юридичних осіб неоднорідний, вклади також можна класифікувати залежно від форми організації, суб'єкта економічних відносин, форми власності, характеру інвестицій та інших ознак.

Розміщення грошових коштів у депозити для фізичних та юридичних осіб дає можливість:

- одержання стабільного доходу в національній та іноземній валюті від визначених відсоток і на фіксований термін;
- встановлення оптимальних термінів виплати відсотків за внесок (щомісяця, щокварталу або після закінчення терміну дії депозитного договору);
- збільшення суми внеску протягом терміну дії депозитного договору;
- одержання гарантії своєчасного повернення коштів;
- використання депозитних протягом терміну дії в якості забезпечення, при необхідності одержання кредиту.

Процес управління депозитними операціями передбачає наявність комплексу стратегічних і тактичних заходів, які здійснюють комерційні банки з метою акумулювання тимчасово вільних грошових коштів клієнтів для створення власних кредитних ресурсів. Альтернативність варіантів проведення депозитних операцій стосовно конкретних юридичних і фізичних осіб забезпечує надійність і сталість джерел формування ресурсів банку.

Передумовою ефективного управління депозитними операціями є розширення мережі та видів депозитних рахунків, задоволення потреб клієнтів у різноманітних банківських послугах, надання гарантії вкладникам через систему страхування депозитів тощо. При цьому режим функціонування депозитних рахунків у банку має відповідати найвищим стандартам індивідуального обслуговування клієнтів і здійсненню депозитних операцій у спрощеному порядку.

Стратегічне управління депозитами передбачає урахування всього комплексу факторів, які створюють зовнішнє середовище для банківської діяльності та включає заходи, спрямовані на збільшення частки банку на ринку депозитів. До тактичних інструментів управління депозитними операціями належать заходи поліпшення внутрішньої організації депозитної роботи банку:

- удосконалення порядку виконання депозитних угод;
- поліпшення роботи персоналу банку, який займається пасивними операціями;

- впровадження нових форм роботи з клієнтами;
- зниження ймовірності ризику та нерациональних рішень і т. п.

Інакше кажучи, стратегічне управління депозитною діяльністю банку передбачає дослідження депозитного ринку, регулювання попиту і пропозиції на депозитні послуги. В основі тактичного управління депозитними операціями банку лежить, у першу чергу, налагодження чіткого моніторингу кількості та якості свого депозитного портфеля.

З метою забезпечення необхідної структури, обсягу і рівня витрат за депозитними зобов'язаннями банківський менеджмент застосовує різні методи управління залученими коштами – цінові та нецінові.

Цінові методи передбачають використання відсоткової ставки за депозитами як головного інструменту в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб. Підвищення пропонованої банком ставки дозволяє залучити додаткові ресурси, тоді як утримання або зниження депозитної ставки відбувається за умови перенасичення банку ресурсами чи відсутності прибуткових напрямків їх розміщення.

Для нецінових методів управління залученими коштами банку характерним є застосування різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною депозитних ставок: реклама; підвищення рівня і комплексність обслуговування; розширення асортименту банківських продуктів; надання додаткових безкоштовних послуг; розташування філій у місцях, наближених до клієнтів; пристосування графіка роботи до потреб клієнтів.

Крім того, банки вдаються до таких прийомів, як проведення лотереї серед клієнтів, безкоштовна розсилка виписок по рахунках, відкриття депозитів новонародженим як подарунок від банку, обладнання безкоштовних автомобільних стоянок біля банку, встановлення банкоматів у публічних місцях, проведення безготівкових розрахунків за допомогою пластикових карток, надсилання клієнтам привітань і подарунків до свят від імені керівництва банку тощо.

Слід відзначити, що нецінові методи управління базуються на маркетингових дослідженнях того сегмента ринку, який обслуговується банком, вивченні потреб клієнтури, розробці нових фінансових інструментів та операцій. При цьому використання нецінових методів потребує значних витрат. Тому, обираючи метод управління залученими коштами, керівництво банку повинно порівнювати витрати, пов'язані з підвищенням депозитної ставки з витратами, які будуть супроводжувати впровадження нецінових прийомів. Проте на практиці ці два методи можуть застосовуватись паралельно.

Протягом 2012 року спостерігався висхідний тренд депозитів резидентів. Нарощування депозитної бази банків переважно забезпечувалось збільшенням

залишків депозитів сектору домашніх господарств, що свідчило про сталу довіру населення до банківської системи.

У 2012 році депозити резидентів зросли на 16,4% і на 01.01.2013 становили 572,3 млрд. грн. Упродовж року динаміка залишків за депозитами характеризувалася переважно щомісячним зростанням (крім січня і травня). У грудні відбулося рекордне зростання депозитів – порівняно з попереднім місяцем вони збільшилися на 30,0 млрд. грн., або на 5,5%. За рік залишки депозитів у національній валюті зросли на 14,2%, в іноземній валюті – на 19,3%. Зокрема у грудні депозити в національній валюті порівняно з попереднім місяцем зросли на 6,2% порівняно з 4,7% в іноземній валюті. Темпи приросту довгострокових депозитів у I півріччі уповільнювалися, а у II почали прискорюватися. За рік темпи приросту довгострокових депозитів становили 22,3%. Водночас залишки короткострокових депозитів за рік збільшилися на 22,1%, депозитів на вимогу – на 5,9%.

Депозити сектору домашніх господарств продовжували займати найбільшу питому вагу в структурі депозитів резидентів (64,5%, або 369,3 млрд. грн.) та зростали протягом усього року, забезпечивши приріст депозитів резидентів у цілому. З початку року приріст залишків коштів на рахунках домашніх господарств становив 58,9 млрд. грн., або 19,0% порівняно з 12,8% у 2011 році. Це забезпечило 73,1% від загального приросту депозитів резидентів за рік. У грудні порівняно з листопадом депозити домашніх господарств зросли на 7,5 млрд. грн., або на 2,1%. Більша частина приросту (82,2%) була забезпечена зростанням залишків на рахунках домашніх господарств у національній валюті. Приріст депозитів в іноземній валюті на 0,7%, відбувся переважно за рахунок збільшення депозитів у доларах США (на 0,8%). Серед депозитів домашніх господарств у національній валюті найбільше зросли залишки на рахунках до 1 року – на 6,4%, та на рахунках на вимогу – на 2,3 млрд. грн. У першу чергу це пов'язано із сезонним зростанням надходжень доходів населення, зокрема на зарплатні та інші соціальні картки. В іноземній валюті найбільший приріст був на рахунках від 1 року до 2 років – на 4,1%. У цілому протягом року спостерігалось прискорення темпів приросту довгострокових депозитів домашніх господарств, зокрема строком більше 2 років (до 27,6% порівняно з 24,6% у 2011 році) та короткострокових до 20,2% порівняно з 4,5% відповідно). Депозити на вимогу збільшилися за рік на 8,8%.

Загальний обсяг нових депозитів за 2012 рік становив 1499,0 млрд. грн., що було на 23,9% вищим, ніж у 2011 році. У грудні обсяги нових депозитів порівняно з листопадом збільшилися на 10,5% – до 161,0 млрд. грн., проте це залишалось вищим за середнє значення за попередні 12 місяців (122,7 млрд. грн.). Обсяги депозитів за 12-місячними кумулятивними даними за місяць збільшилися на 1,8% [2].

Сьогодні першочергова задача банків – повернення довіри вкладників до банківської системи в цілому і до конкретних банківських установ. Її вирішення можливе тільки за умов чіткого виконання банками договірних зобов'язань. Воно, в свою чергу, забезпечується ефективним управлінням ліквідністю та підтримкою достатнього рівня капіталізації. Все це є складовою депозитної політики банківських установ.

Перспективними методами удосконалення організації депозитних операцій комерційних банків є:

- застосування нових видів вкладів, зокрема, використовуючи досвід зарубіжних країн: pow-рахунки та удосконалений їх різновид – surepow-рахунки; депозитні рахунки грошового ринку з плаваючою ставкою відсотка; конверсійні, а також святкові, відпускні, податкові, дитячі;
- випуск банками нетрадиційних депозитних інструментів: чекових депозитів, банківських векселів;
- активне використання відсоткової політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;
- розширення обсягу строкових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, які знаходяться на рахунках підприємств;
- удосконалення системи страхування депозитів та створення достатніх страхових резервів.

Також, на сьогоднішній день, є перспективним шлях лібералізації умов депозитних договорів, розробки максимально гнучких універсальних продуктів, що дозволяють клієнтові вільно вносити кошти на рахунок та знімати їх, за необхідності конвертувати валюту вкладу тощо. Ринку має бути максимально клієнто-орієнтованим.

Висновки. При формуванні ресурсів банк повинен швидко реагувати на потреби клієнтів з метою їх залучення, орієнтуючись на міжнародні стандарти, практику діяльності провідних банків світу у сфері розширення банківської діяльності й за рахунок нетрадиційних депозитних операцій та послуг. Успіх функціонування комерційного банку залежить від постійного аналізу коштів, які знаходяться на депозитних рахунках, постійній роботі з клієнтами, гарному обслуговуванні, а також потрібно враховувати досвід страхування депозитів західних країн, бо це ще один із важливих елементів, який сприяє покращенню діяльності банку в сфері депозитних операцій.

Стабільний депозитний портфель забезпечить банку не тільки приплив коштів, а також буде формувати репутацію надійності, адже банківський бізнес – це особлива сфера діяльності, в якій довіра вкладників є ключовим фактором.

З метою підвищення ефективності депозитної діяльності банків України пропонуємо використати

індикатори, які повинні сигналізувати про ймовірність кризового стану депозитної діяльності банку, з метою подальшого застосування системи швидкого реагування а також механізми взаємодії між клієнтами та банком з негативними наслідками для визначення “слабких” місць депозитного обслуговування.

Лише комплексний підхід до депозитного обслуговування клієнта буде сприятиме підвищенню якості та ефективності депозитної діяльності банку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз банківського ринку 2011 року [Електронний ресурс] / Форум Провідних Міжнародних Фінансових Установ. – Режим доступу: http://www.flifi.org.ua/files/documents/50071/FLIFIjointreport_february12_ukr_22.0.2.12.pdf. – Назва з екрану
2. Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 2 [Електронний ресурс] / офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=A20F5AF5DB54047A9607F055D51FDCB1?id=109908>. – Назва з екрану
3. Качмарек П. Банкір: Прибутковість депозитів ще зменшиться, але не суттєво / П. Качмарек // Дзеркало тижня. – 2010. – № 25 (805), 3-9 липня. – С. 34-37.
4. Кутідзе Л. Структура залучення фінансових ресурсів комерційним банком: деформація під впливом світової фінансової кризи / Л. Кутідзе, О. Гранько // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 131-139.
5. Сімонова О. Л. Модель управління якістю депозитних послуг комерційного банку / О. Л. Сімонова // Банківська система України: теорія і практика становлення. Зб. наук. праць в 2 т. – Суми: Ініціатива, 2007. – Т. 2. – С. 520-528.